ಎರಡನೆಯ ಉದಾಹರಣೆ ಕನ್ನಡಿ. ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಧೂಳು ಆವರಿಸುವಂತೆ ಕಾಮ–ಕ್ರೋಧವು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಆವರಿಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡಿಯ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ, ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ನಾವು ನೋಡುವುದು. ಕನ್ನಡಿಯ ಮೂಲಕ ನಮ್ಮ ಲೋಪದೋಷಗಳ ಅರಿವು ನಮಗುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವೂ ಒಂದು ಕನ್ನಡಿ ಇದ್ದಂತೆ. ಇದರ ಮೂಲಕ ನಮ್ಮನ್ನು ನಾವು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ನಾವು ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ನೋಡುವುದೆಂದರೆ, ಆ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡುವುದು. ನಾವು ನೇರವಾಗಿ ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನೂ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮದ ಬೆಳಕು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತವಾಗಿ ಆ ವೃತ್ತಿಯ ಅರಿವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ 'ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನ'ವನ್ನೇ ನಾವು 'ವಸ್ತುಜ್ಞಾನ'ವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು. ನಿಜವಾಗಿ ವಸ್ತು ಹೇಗಿದೆ ಎಂಬುದು ನಮಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಆತ್ಮದ ಬೆಳಕೇ ವೃತ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತವಾಗಿ ವಸ್ತುಜ್ಞಾನವಾಗಿ ನಮಗೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜ್ಞಾನವೂ ಕೂಡ ಆತ್ಮದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತಾಗ, ನಾವು ಅಮೃತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಕೇನೋಪನಿಷತ್ತು ಸಾರುತ್ತದೆ – **ಪ್ರತಿಬೋಧವಿದಿತಂ ಮತಂ ಅಮೃತತ್ವಂ ಹಿ ವಿಂದತೇ** (ಕೇನೋಪನಿಷತ್ತು, ೨ : ೪).

ಕನ್ನಡಿಯ ಮೇಲೆ ಧೂಳು ಕೂತಿದ್ದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಮಸುಕಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ, ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೇರೀತಿ, ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸುವ ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿ ಧೂಳು ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಆವರಿಸುತ್ತದೆ. ಆಗ ನಮ್ಮ ಅರಿವೂ ನಮಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಇತರೆ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ನಾವು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರಗಿನ ವಾತಾವರಣ, ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ – ಇವೂ ನಮಗೆ ಕನ್ನಡಿಯಾಗಬಲ್ಲವು. ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ನಮ್ಮ ಲೋಪದೋಷಗಳ ಅರಿವು ನಮಗಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಗಳು ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೆ ಈ ಉತ್ತಮ ಅವಕಾಶದಿಂದ ವಂಚಿತರಾಗುತ್ತೇವೆ.

ಮೂರನೆಯ ಉದಾಹರಣೆ ಗರ್ಭ. ಗರ್ಭವನ್ನು ಪೊರೆಯು ಆವರಿಸಿರುವಂತೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಾಮ–ಕ್ರೋಧವು ಆವರಿಸಿದೆ. ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶಿಶುವು ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಜ್ಞಾನಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಜ್ಞಾನಗರ್ಭವನ್ನು ಕಾಮಕ್ರೋಧವು ಆವರಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕುಂಠಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪೊರೆಯು ಗರ್ಭಕ್ಕೆ ಒಂದು ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಆ ರಕ್ಷಣೆಯು ಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರಲಾಗುವುದಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದು ಮಿತಿಯೊಳಗೆ ಇದ್ದರೆ, ವಿಸ್ತಾರವಾಗದಿದ್ದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಬೆಳೆಯಲಾರದು. ಅನೇಕವೇಳೆ ನಾವು ನಮ್ಮ ಸೌಲಭ್ಯ ಅನುಕೂಲತೆಗಳ ರಕ್ಷಣೆಯೊಳಗೇ ಇರಲು ಇಷ್ಟಪಡುತ್ತೇವೆ; ಸವಾಲನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತೇವೆ. ಇದರಿಂದ ನಾವು ಬೆಳವಣಿಗೆಯಿಂದ ವಂಚಿತರಾಗುತ್ತೇವೆ. ನಾವು ಯಾವಾಗಲೂ ನಮ್ಮ 'ಸೌಲಭ್ಯವಲಯ' ದಿಂದ (comfort zone) ಹೊರಬರಲು ಇಷ್ಟಪಡಬೇಕು. ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಿಶುವನ್ನೇ ಜ್ಞಾನವೆಂದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ, ಜ್ಞಾನವು ಮೊದಲು ಸಂಕುಚಿತವಾಗಿದ್ದು, ಅನಂತರ ಹೊರಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ತೆರೆದುಕೊಂಡಷ್ಟೂ ಅದು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಶಿಶುವು ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ದೇಹಸಾರವಾಗಿರುವಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಒಟ್ಟು ಸಾಧನೆಗಳ ಅನುಭವಗಳ ಸಾರ – ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವಂತೆ, **ಸರ್ವಂ ಕರ್ಮಾಖಿಲಂ ಪಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನೇ ಪರಿಸಮಾಪ್ಯತೇ** – "ಎಲೈ ಅರ್ಜುನ, ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮವೂ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ" (೪:೩೩). ಶಿಶುವು ಗರ್ಭದ ಪೊರೆಯನ್ನು ಹರಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಬರುವಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಕೂಡ ಅಜ್ಞಾನಸಂಭೂತವಾದ ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಗಳ ಆವರಣವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಹೊರಬರಬೇಕು.

ಕಾಮ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಲೋಭವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ, ಇವು ಮೂರೂ ನರಕದ್ವಾರಗಳೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:

ತ್ರಿವಿಧಂ ನರಕಸ್ಯೇದಂ ದ್ವಾರಂ ನಾಶನಮಾತ್ಮನಃ ।
ಕಾಮಕ್ರೋಧಸ್ತಥಾ ಲೋಭಃ ತಸ್ಮಾದೇತತ್ತ್ರಯಂ ತ್ಯಜೇತ್ ॥

"ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ ಮತ್ತು ಲೋಭ – ಈ ಮೂರೂ ಆತ್ಮನಾಶಕವಾದ ಮೂರು ಬಗೆಯ ನರಕದ್ವಾರಗಳು. ಈ ಮೂರನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು." (೧೬ : ೨೧)

ಈ ಮೂರೂ ಒಂದೇ ನಿಷೇಧಾತ್ಮಕ ಶಕ್ತಿಯ ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳು, ಮಂಜುಗಡ್ಡೆ, ನೀರು ಮತ್ತು ಆವಿ – ಇವು ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನ ಮೂರು ರೂಪಗಳಾಗಿರುವಂತೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಈ ಶಕ್ತಿಯು ಲೋಭದಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ತಾನೂ ಅನುಭವಿಸದೆ, ಇತರರಿಗೂ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಬಾರಿ ಆ ಶಕ್ತಿಯು ಕಾಮದಂತೆ ನೀರಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಸಾರಿ ಕೋಪವಾಗಿ ಹೊಗೆಯಾಡುತ್ತದೆ.

ಲೋಭವು ಮನವಸಹಜವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಕಾಮವು ದೇವತೆಗಳ ಹುಟ್ಟುಗುಣ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧವು ಅಸುರರ ಸ್ವಭಾವ. ಈ ಮೂರೂ ವರ್ಗದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಒಮ್ಮೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಿಂದ ಉಪದೇಶ ಪಡೆಯಹೋದರು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಉದ್ದನೆಯ ಉಪನ್ಯಾಸವನ್ನು ನೀಡಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ, ಒಂದು ಪದವನ್ನಾಗಲಿ ಉಪದೇಶ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಏಕಾಕ್ಷರೀ ಉಪದೇಶವನ್ನು ನೀಡಿದನು. ಆ ಏಕಾಕ್ಷರ ಯಾವುದೆಂದರೆ **'ದ'**. ಆ ಮೂರು ಬಗೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ, ಅದೃಷ್ಟವಶಾತ್ ಉದಾತ್ತರೀತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರು. ಮನುಷ್ಯನು ತುಂಬ ಲೋಭಿ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ ಅವನದು. ಅಧಿಕಾರ, ಹಣ, ವಸ್ತು ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿ – ಎಲ್ಲವೂ ತನ್ನದಾಗಿರಬೇಕು, ಇತರರಿಗೆ ದಕ್ಕಬಾರದು; ಏನನ್ನಾದರೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡರೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಕಳೆದುಕೊಂಡಷ್ಟು ಸಂಕಟವಾಗುತ್ತದೆ ಅವನಿಗೆ. ಇದು ಅಂತರಿಕ